

Люлька Г.А.
аспірант,
Полтавський національний педагогічний університет
імені В.Г. Короленка

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ТОЛЕРАНТНОСТІ У ВЗАЄМОДІЇ ПЕДАГОГА ЗІ ШКОЛЯРАМИ

У сучасній освіті гостро постає питання оновлення навчально-виховного процесу, побудованого відповідно до потреб та індивідуальних можливостей школярів, зростання їх самостійності й творчої активності. Тому актуальним стає виховання учнівської молоді на принципах педагогіки толерантності – багатогранного, цілеспрямованого педагогічного процесу, під час якого створюються умови для успішного формування основ переконань, моральних почуттів, відповідних якостей толерантної спрямованості особистості.

У педагогічних дослідженнях толерантність вчителя у взаємодії з учнями розглядається як заснована на ціннісних і гуманістичних орієнтаціях професійна здатність зрозуміти, визнати й прийняти остатніх такими, якими вони є, – носіями інших цінностей, логіки мислення, форм поведінки, суб'єктного досвіду, встановлювати відносини співробітництва, аналізувати й критично оцінювати суб'єктний досвід і поведінку [2, с. 5].

Структуру толерантного ставлення вчителя до учнів можна представити у вигляді взаємодії трьох провідних компонентів:

– концептуально-ціннісний компонент толерантності вчителя виявляється через систему принципів організації педагогічного процесу, серед яких домінуючими є такі: ідея духовної свободи людини; визнання самотності й унікальності кожної дитини; віра в невичерпні можливості і здібності особистості; повага до людської гідності;

– діяльнісно-поведінковий компонент толерантності вчителя виявляється через систему способів його педагогічних дій щодо організації, контролю й оцінки якості діяльності учнів як учасників навчально-виховного процесу, серед яких: прийняття та розуміння індивідуальності кожної дитини; надання недоторканого права особистісної думки; оцінювання особистості згідно Я-концепції;

– особистісно-мотиваційний компонент толерантності вчителя виявляється через характер його емоційного ставлення до учасників педагогічної взаємодії, а саме: доброзичливість, ввічливість, щирість, лояльність, стриманість, милосердність, емпатійність, справедливість [4, с. 6].

Толерантне ставлення властиве для педагогів, які виступають проти різних форм примусу, приниження людської гідності; це реалізація нових ідей в освіті й вихованні, які мають за мету формування творчої, соціально активної особистості, яка будує своє життя на основі довір'я, миру і справедливості, співробітництва і взаєморозуміння [1, с. 25].

Толерантна взаємодія між вчителем і учнями визначається чотирма основними параметрами: діалогом, співпрацею, опікою та пробаченням.

Діалогічна взаємодія виступає фундаментом толерантності і рівнем толерантних переконань. У структурі діалогічної взаємодії переважають емоційний і когнітивний компоненти, які виявляються скрізь високий рівень емпатії, відчуття і цілковите прийняття партнера по спілкуванню, а також через вміння «бачити» власну індивідуальність, здібність адекватно оцінювати власну особистість. Всі ці ознаки свідчать про виявлення у діалозі індивідуальності особистості через рівність позицій у спілкуванні.

Співпраця як спільне обговорення цілей діяльності, спільне її планування і розподіл сил та засобів з врахуванням можливостей кожного, охарактеризується такими ознаками: контактністю, доброзичливістю як відсутністю агресії чи самоагресії, відсутністю тривожності, мобільністю дій, ввічливістю, соціальною активністю. Співпраця є альтернативним способом вирішення конфліктів, оскільки розвиває кооперацію у взаємовідносинах на противагу змаганню чи протиборству.

Третій параметр, що визначає толерантний стиль взаємодії між вчителем та учнями, визначається як опіка. Під цим поняттям розуміють турботу, яка не зневажає гідності іншої людини. Опіку можна розпізнати за наступними ознаками: емоційна стабільність, високий рівень емпатії, вміння прийти на допомогу. Але вона можлива лише за умови взаємного терпимого ставлення вчителя і учнів один до одного.

Пробачення дозволяє подолати негативні установки і судження щодо кривдника і включає готовність пробачати, розуміти помилки інших, перегляд власних поглядів на кривдника та ситуацію шляхом «примірювання» на себе різних ролей, усвідомлення важливості зменшення негативних і зростання позитивних почуттів. Пробачення – це цілком вільний вибір особистості, що позбавляє від міжособистісних образ, які руйнують процес повноцінного спілкування в педагогічному середовищі.

Д. Кошевич називає наступні ознаки толерантного педагога, який:

- співпрацює з учнями на засадах партнерства;
- готовий слухати і чути думки інших, здатний подивитися на проблему їх очима;
- висловлює свої почуття, не ображаючи почуттів інших;
- терпимий до чужих думок, вірувань, поведінки, визнає різноманітність, поважає права кожної дитини на індивідуальність та ідентичність;
- діє усвідомлено;
- критикує конструктивно, уникає застосовувати насильство;
- бере відповідальність на себе за прийняті рішення;
- вміє здійснювати аналіз власних дій з подальшою їх корекцією [3, с. 30].

Для того, щоб реалізувати толерантність у взаємодії з школярами, вчителі, в першу чергу, повинні створити зразки взаємовідносин між собою, а саме: працювати в атмосфері взаєморозуміння, взаємоповаги, співучасті й співпереживання. Толерантний педагог усвідомлює, що його сприймають як зразок для наслідування. Він використовує навички для розвитку діалогу і мирного розв'язання конфліктів, навчає мислити критично, вміє цінити позиції інших, при цьому чітко формулює власну точку зору, не підтримує

агресивну поведінку, сприяє залученню учнів і батьків до прийняття рішень спільної діяльності [5, с. 51].

Педагогічна толерантність – це, передусім, активна позиція, що формується на основі визнання універсальних прав та основних свобод кожного учня. Вчитель виступає за гуманізацію соціального середовища, всіх засобів виховання, формування власної особистості, здатної втілювати всі ці ідеї в життя, в реальну практику навчання і виховання підростаючого покоління на ідеях миру і взаєморозуміння.

Отже, толерантні взаємовідносини між вчителем і учнями базуються на створенні педагогом необхідних умов для самонавчання школярів, формування у них позитивного ставлення до навчання з орієнтацією на його полікультурну мотивацію, спрямування дітей на адекватне сприйняття оцінювання педагогом. Кожна з них сприяє підвищенню ефективності навчально-виховного процесу, проведенню уроків в атмосфері поваги, теплоти, людяності, комфортності і сприйняттю кожного учня як суб'єкта навчання зі стійкими морально-духовними принципами.

Список використаних джерел:

1. Ачасова Л. Ю. Толерантность в деятельности современного педагога / Л. Ю. Ачасова // Педагогическое образование и наука. – 2009. – № 11. – С. 23–28.
2. Волошина О. Проблема формування толерантності в сучасних педагогічних дослідженнях / О. Волошина // Рідна школа. – 2012. – № 3. – С. 4–6.
3. Кошевич Д. Гармонія – у різноманітті / Д. Кошевич // Управління освітою. – 2015. – № 5. – С. 29–32.
4. Савченко О. Толерантність як цінність шкільної освіти: методичний аспект / О. Савченко // Початкова школа. – 2014. – № 9. – С. 4–7.
5. Столяренко О. Ціннісне ставлення до людини: виховна модель толерантних взаємовідносин учасників навчально-виховного процесу / О. Столяренко // Рідна школа. – 2010. – № 3. – С. 47–52.